

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

**ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО
КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ
ЯВИЩ ТА ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ**

Колективна монографія

Умань
Візаві
2022

УДК 37:908(02)

П24

Авторський колектив:

І. Албул, І. Карпич, О. Кірдан, Н. Коляда, Л. Костенко, Т. Кочубей, О. Кравченко, Н. Левченко, О. Матрос, Л. Моргай, Т. Окольніча, Ю. Підвальна, В. Полехіна, О. Радул, О. Філоненко

Рецензенти:

Березівська Л. Д., член-кореспондент НАПН України, д-р пед. наук, проф., директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Петренко О. Б., д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шевчук О. М., канд. пед. наук, доц., доц. кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Науковий редактор:

Коляда Н. М., д-р пед. наук, проф., проф. кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Рекомендовано до друку вченою радою

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

(протокол № 4 від 25.10.2022 р.)

П24 **Педагогічне** краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні : кол. моногр. / І. Албул, І. Карпич, О. Кірдан [та ін.] ; [наук. ред. Н. М. Коляда] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Компринт, 2022. – 332 с.
ISBN

Коллективну монографію «Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні» підготовлено в межах проєкту «Освіта, шкільництво і педагогічна думка Черкащини», відповідно до плану наукової діяльності Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України та держбюджетної теми «Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами інклюзивного туризму» (р/н 0119U103978), яка виконується в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

Метою видання є оприлюднення результатів наукових досліджень та інформування громадськості про розвиток педагогічного краєзнавства крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні: Тематичні рубрики: освіта, шкільництво і педагогічна думка: історія та сучасність; історико-культурний компонент підготовки здобувачів вищої освіти; педагогічне краєзнавство у персоналіях.

Наукове видання розраховане на широку аудиторію – дослідників у галузі педагогічної науки, соціальної роботи, міждисциплінарної проблеми педагогічного краєзнавства.

УДК 37:908(02)

ISBN

© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ОСВІТА, ШКІЛЬНИЦТВО І ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ	6
<i>Коляда Наталія.</i> Педагогічна біографіка як предмет наукових досліджень (з досвіду діяльності Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства)	6
<i>Радул Ольга.</i> Викладачі університетів доби Середньовіччя	24
<i>Костенко Лариса, Окольніча Тетяна.</i> Теорія і практика розвитку позашкільної освіти в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття)	56
<i>Карнич Ірина.</i> Педагогіка дитячого руху на сторінках українських періодичних видань (20-ті – початок 30-х рр. ХХ ст.)	108
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	117
<i>Полехіна Вікторія.</i> Студентські регіональні історико-педагогічні дослідження крізь призму освітянської діяльності	117
<i>Кравченко Оксана.</i> «Культурно-рекреаційно-туристична Черкащина: інклюзивно-соціальна 3D карта» – проєкт УДПУ імені Павла Тичини за підтримки Українського культурного фонду	127
<i>Кірдан Олена.</i> Формування національної ідентичності у закладах освіти України на початку ХХ століття	143
<i>Левченко Наталія.</i> Становлення і розвиток молодіжної роботи в Україні: історичний аспект	168
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО У ПЕРСОНАЛЯХ	
<i>Кочубей Тетяна.</i> Феофан Прокопович (1677/1681–1736) – автор книжного букваря «Первое учение отроком»	177
<i>Підвальна Юлія.</i> Олексій Андрієвський: педагогічна та науково- просвітницька спадщина (1845–1902 р.)	247
<i>Матрос Ольга.</i> Педагогічна діяльність Івана Лучицького задля розвитку освіти на Черкащині (1845–1918)	260
<i>Моргай Лілія.</i> Просопографічний портрет Никифора Григоріїва (1883–1953 рр.)	272
<i>Албул Ірина.</i> Постать Володимира Науменка (1852–1919) у збереженні культурно-історичної ідентичності українського народу	282
<i>Філоненко Оксана.</i> Педагогічні персоналії Єлисаветградщини першої третини ХХ століття в історико-педагогічному дискурсі	298

МОРГАЙ ЛІЛІЯ

доктор філософії, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м.

Умань

ORCID 0000-0002-6550-1389

E-mail: morgai.liliya@gmail.com

ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ НИКИФОРА ГРИГОРІІВА (1883–1953 рр.)

До когорти відомих українських педагогів кінця XIX першій половині XX ст. належить український педагог, учитель початкових шкіл, історик, учений, журналіст, публіцист, громадський та політичний діяч, доктор соціології та уродженець Черкаської області – Никифір Якович Григоріїв (1883-1953 рр.) [4].

Никифор Якович Григоріїв (псевдонім Г. Наш, Григоріїв-Наш, Григорій Наш) народився 9 лютого 1883 р. в с. Бурти Черкаського повіту на Київщині у бідній родині сільського вчителя Якова Карповича Григорієва та дяківни Теодори (Федори) Тетеренчук він був тринадцятою дитиною [2].

Завдячуючи батькові педагога – Якову, Никифір полюбив педагогічну діяльність, та присвятив їй все своє життя. Важливим для формування світогляду педагога стали підручники з історії, в яких висвітлювались такі постаті, як: Б. Хмельницький, Наполеон та інші. Саме підручники, зацікавленість до історії та історичних постатей сформували подальші вподобання та життєві орієнтири Н. Григорієва [4].

У 1894 р. Н. Григоріїв закінчив школу у м. Буртах і вступив до сільськогосподарської школи в м. Городищі, що на Черкащині [3, с. 200]. На формування його світоглядних поглядів вплинули як соціальні, так і національні фактори. Навчання для педагога було не легке, проблема була в побутові. Сплачувати за своє проживання майбутній педагог не міг. Батько висилав кошти по можливості, також допомагала старша сестра Харитя. Жити доводилося дуже скромно в найбідніших селянських хатах, коштів не вистачало на їжу, не кажучи вже про одяг [1, с. 26].

На формування Н. Григорієва вплинула поїздка до Києва у 1895 р. Саме тоді з візитом у столиці перебував імператор Микола II, Н. Григоріїв випадково побачив його. Це візуальне знайомство розвіяло напівказкові уявлення хлопця, який ще довго дивувався, що цар «такий самий, як і інші люди» [5]. Більше враження на нього справив театр М. Садовського, чудова гра М. Кропивницького у виставі «Дай серцю волю, то заведе у неволю» [7, с. 39].

Суттєво вплинула на формування світогляду Н. Григорієва книга Є. Чекаленка «Розмови про сільське хазяйство. Чорний пар та плодозміни», яка вийшла друком у м. Одесі 1897 р. Вона була написана українською мовою. Книгу читали в усіх сільськогосподарських школах. Учні були вражені, що «перший раз прочитали книжку про науку (не якісь там оповідання, анекдоти, а справжня наука) «нашою простою мовою» [5, с. 5].

Перше свідоме політичне розуміння соціального та національного питання Н. Григорієв отримав від однокласника Тараса Куделенка, сина українського політичного в'язня, висланого до Сибіру. Саме від однокласника хлопець уперше довідався про поділ суспільства на класи – працюючих і буржуазію, про класову боротьбу, соціалістів, їх поділ на марксистів і народників [1, с. 30]. Також від Тараса Никифір уперше дізнався про зруйновану Січ, «Кобзар» Тараса Шевченка, теорію походження людини Ч. Дарвіна. Як зазначав Н. Григорієв, усе це страшно зацікавило та водночас налякало. Але найбільше вразили хлопця вірші Кобзаря про кріпаків, революцію, Московщину [4].

Суттєво вплинула на формування світогляду Н. Григорієва книга Є. Чекаленка «Розмови про сільське хазяйство. Чорний пар та плодозміни», яка вийшла друком у м. Одесі 1897 р. Вона була написана українською мовою. Книгу читали в усіх сільськогосподарських школах. Учні були вражені, що «перший раз прочитали книжку про науку (не якісь там оповідання, анекдоти, а справжня наука) «нашою простою мовою» [5, с. 5]. Отже, ця мова годиться не лише для буденних «мужицьких справ», а й для вчених, вселюдських. Із захватом учні також читали українську віршовану поему О. Новицького, де розповідалося про бідування кріпаків та розкішне життя за кордоном [1, с. 29].

По закінченню городищенської школи в 1900 р. Никифір Григорієв потрапив до маєтку підполковника у відставці М. Попова у селі Козаровичах Київського повіту для роботи на посаді конторщика та помічника управителя [1, с. 41]. Тут Никифір починає розуміти соціальний зв'язок із сільським населенням та розуміє, що немає нахилу до визиску за походженням і становищем людей, таких як і сам [6, с. 258]. Своє перебування у маєтку Н. Григорієв описує так: «Вештаючись весь час між робітниками і робітницями, я цілком переймався їхніми інтересами, і для мене це було цілком натурально. На посаді конторника він пропрацював один рік, його було звільнено. Згодом Н. Григорієв пише це так «...За невміння буи „добрим господарем” для пані, що означає за невміння лаятися з робітниками і т.п.» [4].

Тоді у лютому 1902 року Н. Григорієв приїхав до Києва в пошуках роботи. Живучи у свого товариша Федора Литвина, він познайомився із секретарем Київського сільськогосподарського товариства, економістом, демократом-народником Тихоном Івановичем Осадчим [8]. Саме він відіграв велику роль у формуванні політичних поглядів Н. Григорієва. Завдячуючи спілкуванню з Т. Осадчим Н. Григорієв став переконаним матеріалістом, почав вивчати суспільствознавчі дисципліни, почав цікавитися політикою. Тихон Осадчий сприяв виробленню основного життєвий і суспільно-етичного принципу Н. Григорієва: національно свідомо освічена людина зобов'язана присвятити

життя служінню своєму народові, який в той час ототожнювався із селянством [4]. «Мені Т. Осадчий насамперед дав біографію Томаса Мора, а після того цілу низку інших книжок, серед яких найбільше зацікавила праця Вольтмана «Система моральної свідомості». Не все я там розумів, але хотілося все зрозуміти, і я старанно її перечитував. Тай мову руську я ще погано знав», – згадував Никифір Якович [4].

Саме Т. Осадчий став учителем для Никифора, спілкуючись з ним, Н. Григорійв отримував інтелектуальне збагачення майбутнього. Т. Осадчий заклав основу позитивіського світогляду та кругозір майбутнього педагога [7, . 42].

У 1902 – 1903 рр. він спробував власні сили на літературній ниві. Його перше оповідання, подане до газети «Киевлянин», не опублікували. Тоді Н. Григорійв написав драму українською мовою, яку після піврічного розгляду цензура дозволила друкувати. Редакція «Киевской старины» передавала твір на рецензію С. Єфремову, який розкритикував його але визнав письменницький хист Н. Григорійва і порадив йому вдосконалювати майстерність [7, с. 39].

Н. Григорійв навчався старанно, мав гарні оцінки з гуманітарних наук, особливо до вподоби йому була мова, історія та географія. Роки навчання в буртянській церковнопарафіяльній школі справили великий вплив на формування його національної свідомості та громадянської позиції. Саме тоді він дізнався про зруйновану Січ, закріпачених селян, про найбільшого українського поета Тараса Шевченка та усвідомив, що він українець, а не просто «мужицький син» [4].

Н. Григорійв ще змалку збагнув, що приналежність до вищої соціальної верстви визначається не стільким матеріальними статками, скільки рівнем освіти.

Завдяки своєму батькові Н. Григорійв змалку збагнув, що приналежність до вищої соціальної верстви має визначатися не лише рівнем заможності, а й рівнем освіти. Опанувавши грамоту, він не задовольнявся навчальною програмою буртянської церковно-парафіяльної школи, а займався самоосвітою. Він вивчав мови (зокрема самотужки опанував польську та латинську мови), читав історичну і художню літературу. Завдячуючи книгам він дізнався про історію України, яка приховувалася імператорською цензурою. Відкриттям, яке залишило глибокий слід в свідомості Н. Григорійва, стало усвідомлення того, що Україна, за яку колись воювали козаки, – не міфічна вигадка із творів Г. Сенкевича та М. Гоголя, а його батьківщина [8].

З 1902 по 1904 рр. Н. Григорійв був членом партії соціалістів-революціонерів, учасники якої встоювали інтереси українського селянства, боролися за поширення освіти серед народу. Пріоритетним завданням вони вважали працю вчителів на селі, адже серед містян рівень освіти був значно вищим. Частина членів партії вважала, що роботу на селі потрібно проводити тим людям, які мають вищу освіту. На їх переконання лише високий рівень освіченості допоможе нівелювати вплив поміщиків та священиків на селянство [4]. Н. Григорійв вважав, що здобути авторитет серед селянства

можна і без диплому, адже людину цінують за її знання та моральні якості. Невдовзі Н. Григоріїв склав іспити на вчителя повітової школи. «Ми хотіли довести, що і без диплома, і без високої школи людина, яка має здібності, може й освіту собі здобути кращу, ніж у школі, де все по-кацапському, і далі зробити більше», – згадував Н. Григоріїв. Пізніше в автобіографії педагог шкодує про це рішення. Вища освіта давала не лише диплом, а й систематичність знань [4].

З 1904 р. Н. Григоріїв починає працювати у вищій початковій школі в невеличкому повітовому містечку Сквирі, що на Київщині [4].

Наприкінці 1904 р. у Бердичеві він активно включається у «Київське Товариство грамотності» – це було єдине легальне товариство, де можна було вести українську пропаганду [1, с. 124]. До Товариства приєдналася місцева інтелігенція [4].

9 лютого 1906 р. Н. Григорієва на інше місце працевлаштування, а саме у м. Літин, що на Поділлі [4].

У 1907 р. «за неспокійну і підозрілу поведінку» Н. Григоріїв був переведений у двокласну школу до м. Кам'янця-Подільського. Будучи в Кам'янці, педагог не залишає своєї справи і продовжує таємно читати українською мовою публічні лекції на соціально-політичні, історичні, літературні та національні теми в Пушкінському Народному домі та інших культурно-освітніх установах [4].

У 1909 – 1910 роках Н. Григоріїв пише свою відому роботу «Мораль (Природа, зміст, історія та її норми)», а через два роки ця праця виходить у «Благодійному товаристві дешевих і корисних книжок» у Петрограді. До того ж тоді це була перша подібна книга українською мовою [4].

Основними чинниками, які сформували педагогічний світогляд майбутнього професора, є родинні, виховання під впливом люблячого батька та мачухи, що доглядали за Н. Григорієвим з дитячих літ і дали перші вказівки розуміння навколишнього світу. Педагог завдячував старшим сестрам, що не лише доглядали за ним у дитячі роки, а й допомагали всіляко у здобутті освіти. Вагомого значення у формуванні світогляду мали вчителі, шкільні товариші, книги, та найбільшу вдячність Н. Григоріїв висловлює своїй дружинні Ганні, яка протягом тридцятилітнього шляху пройшла з ним усі утиски та труднощі [4].

Все це стало основою для формування міцних патріотичних переконань громадянина Никифора Григорієва, який усе життя працював заради розвитку українського народу, а також сприяло формуванню в майбутнього педагога таких важливих моральних чеснот, як честь, почуття обов'язку, активність, цілеспрямованість, гуманізм, справедливість та ідейна переконаність [4].

У 1910 р. в Кам'янці Н. Григоріїв очолює місцевий нелегальний гурток Товариства українських поступовців (ТУП). Саме Товариство було створене в 1908 р. групою членів Української демократично-радикальної партії. У 1917 р. ТУП було спочатку перейменоване в Союз українських автономістів-федералістів, а пізніше – в Українську партію соціалістів-федералістів [4].

У 1915 р. педагог стає одним із керівників Товариства українських поступовців, делегатом кількох з'їздів ТУПа в Києві. У Кам'янці до складу ТУП входили В. Приходько (голова), В. Сочинський, Л. Яворницький, Ф. Когут, І. Бачинський (розстріляний більшовиками), – хоча й не симпатизували центральним державам, але явно бажали розгрому Росії, гадаючи, що тільки з-під її руїн можливе визволення поневолених нею народів [4].

Не обійшов увагою Н. Григоріїв революцію 1917 – 1921 рр., про яку педагог багато написав, зокрема праці «Якої республіки треба бідним людям» (1917 р.); «Хто ми і що нам робити» (1917 р.); «Фатальна помилка революції» (1921 р.); «Революція і після неї» (1923 р.); «Українська боротьба за державу в роках 1917–1921 рр. Чому українці не вдержали своєї держави» (1934 р.) [4].

25 липня 1917 р. Н. Григоріїв стає членом Малої Ради, також у цей час він входить до Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР). Досить виважену позицію педагог займав у питанні про створення Генерального Секретаріату – уряду України [7].

Перебуваючи на державних посадах і беручи активну участь у діяльності Української партії соціалістів-революціонерів, педагог пише ряд праць з історії Української революції. Після революційних подій були написані такі праці, як: «Якої республіки треба бідним людям?» (1917 р.); «Хто ми і що нам треба?» (1917 р.); «Українська боротьба за державу в роки 1917 – 20. Чому українці не вдержали своєї держави?» (1934 р.), «Фатальна помилка революції» (1921 р.); «Спогади «Руїтника» про те, як ми руйнували тюрму народів, а будували свою хату» (1934 р.). Ці роботи були написані свідком та учасником тих подій, талановитим політологом, професором соціології – Н. Я. Григоріївом [4].

Також, даний період характеризується написанням праць Н. Григоріїва, зокрема 1918 р. Н. Григоріїв підготував ще одну працю «Історія України в народних думках та піснях». Структурно вона містить передумову, вісім розділів, що охоплюють історичний період, починаючи з часів доісторичної та княжої доби та закінчуючи періодом чумацтва. Обсяг праці становив 176 сторінок, вона являлась своєрідною хрестоматією з історії України, де історію складає сам народ. Педагог у доробку використав значну кількість фольклорного матеріалу. Описи історичних подій Н. Григоріїв доповнював уривками з народних дум і пісень, як на підтвердження своєї думки, а інколи використовував як історичне джерело, що робило матеріал змістовним і насиченим. Всеосяжно у праці описана душа українського народу [4].

Метою праці є висвітлення історії України для кращого сприйняття матеріалу учнями, за допомогою народних дум та пісень [4].

У 1919 р. Н. Григоріїв пише науково-педагогічну працю під назвою «Поділля: географічно-історичний нарис», метою якої був комплексний аналіз опису Подільського краю. Книга невелика за обсягом (85 сторінок), була написана ще до Першої світової війни. Автор описує простір, поверхню, природу, ґрунт, ріки, зайнятість населення, історію Поділля, фабрично-

заводьку промисловість, дає історичний огляд Поділля та визначних місць регіону [4].

У 1919 р. у Києві виходить перший підручник Н. Григорієва «Історія українського народу. Підручник для початкових шкіл та перших класів гімназії», який на думку О. Сухомлинської: став «неординарним явищем в історії української школи». Підручник вийшов під псевдонімом «Григорієв Наш». Книга мала досить великий обсяг (337 сторінок) і призначалася для вищих початкових шкіл та перших класів гімназії. У підручнику простежується чітка, хронологічно зважена структура. Автор поділив історичний процес в Україні на 12 періодів і виклав у 167 коротких параграфах [4].

Через рік (1920 р.) в Кам'янець-Подільському Н. Григорієв опублікував наступний свій підручник «Всесвітня історія. Ч. 1. Стародавній світ». Автор зазначає: «Бажаючи якнайшвидше задовольнити пекучу потребу нашої школи в підручниках зі всесвітньої історії, взявся я за складання цього підручника. Однак працювати довелося в надзвичайно тяжких умовах під час примусової подорожі в вагонах залізниці. Матеріалу дуже бракувало, тому довелося більше як слід, покладатися на власну пам'ять та педагогічний досвід. Освітлення як окремих подій та явищ і всього ходу історії, зроблені мною цілком об'єктивно на підставі останніх здобутків історичної науки» Укладаючи працю, педагог за мету поставив висвітлення історії Стародавнього світу [4].

У підручнику викладено матеріал подібно до підручника «Історія українського народу. Підручник для початкових шкіл та перших класів гімназії» (1919 р). Автор розпочинає виклад матеріалу від опису країн стародавнього світу, де дає широку характеристику культурі, побуту, звичаям, освіті та причинам занепаду. Праця нараховує 145 сторінок [4].

З 1920 р. Н. Григорієв перебував в еміграції в Чехословаччині, а у 1921 р. переїхав у Чехію. Там педагог продовжує писати свої праці виключно про український народ, багато з яких друкувалися як окремі книги та брошури значними накладками на політичні та соціологічні теми [4].

Зокрема, серед політичних праць, написаних педагогом, – «Фатальна помилка революції» (1921 р.), «Народна влада на Україні» (1920 р.) «Громадське господарство» (1923 р.), «Визволення всіх трудящих» (1923 р.), «Етика і соціалізм» (1923 р.), Коротка історія земель Чехословацької республіки (1923 р.), «Партія всіх працюючих» (1923 р.), «Революція і після неї» (1923 р.), «Способи заведення соціалістичного ладу» (1923 р.), «Соціалізм, хамство і правовий лад» (1923 р.) та інші. Всі вони видрукувані у Празі [4].

У листопаді 1920 р. Никифір Якович Григорієв разом із дружиною Ганною Петрівною та дев'ятирічним сином Мирославом назавжди покинули українську землю і переїхали до Польщі. Спочатку місцем проживання родини стало місто Тарнів, а пізніше – місто Ченстохова. Саме про еміграцію в Чехословаччину Н. Григорієв згадує у статті «Стан української еміграції у Польщі 1921 р.», яка була опублікована в часописі «Громадський Вісник». У ній педагог характеризує особливості польської нації, висвітлює ставлення

поляків до українського народу, особливо до емігрантів: «Еміграція в Ченстохові була надзвичайно важкою, відсутність одягу і харчів доповнювали катастрофічну душевну пригніченість. Відомості з Великої України про людське життя створювало в душі кожного емігранта ціле пекло страждань [4].

Проживши в Польщі рік, Н. Григоріїв переконується в «безперспективності польсько-українських відносин» і вирішує у 1921 році переїхати до Чехословацької соціалістичної республіки (ЧСР) – головного осередку Української партії соціалістів-революціонерів (додаток Е), з якою пов'язав свою подальшу політичну діяльність [4].

Н. Григоріїв одним із перших увійшов до створеної М. Шаповалом у жовтні 1920 року Празької групи УПСР, яка почала підготовку до боротьби з радянським урядом України. Згодом саме ЧСР стала найбільшим скупченням еміграційної української інтелігенції. Саме тут Н. Григоріїв розпочинає свою активну діяльність, спрямовану на національно-політичне, соціально-економічне та культурне визволення України. Велика заслуга в організації за кордоном і продовженні боротьби за українське визволення належить саме Микиті Юхимовичу Шаповалу і Никифору Яковичу Григорієву [4].

Перебуваючи з 1921 р. у Чехословаччині, Н. Григоріїв стає одним із засновників та керівників низки громадських, наукових і освітньо-культурницьких фондів української еміграції, зокрема Українського громадського комітету, Українського соціологічного інституту, Української господарської академії, Українського робітничого університету [4].

Суттєвим напрямом політичної діяльності Н. Григорієва за кордоном було створення єдиного національного фронту в еміграції. Він був одним із розробників цієї концепції, сформулювавши основні засади об'єднання українських національно-демократичних сил за кордоном у 1921 р. [4].

Першою громадсько-допомоговою організацією українських емігрантів став Український громадський комітет у Празі (УГК), заснований 7 липня 1921 р. за ініціативою М. Шаповала та Н. Григорієва [4].

Силами Українського Громадського Комітету створюється Українська Господарська Академія (УГА) у Подебрадах (травень 1922 р.), яка розпочала роботу навесні 1922 р. УГА була приватною високошкільною організацією політехнічного типу, як за своїми завданнями і складом була українською вищою [4].

Завдяки УГК створюється Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова в Празі. Відкриття інституту відбулося 7 липня 1923 р. Інститут був створений за ініціативи М. Шаповала і підтримки Н. Григорієва, С. Ріпецького та С. Русової. Метою Інституту було піднесення культури та освіти українського народу [4].

В Інституті Н. Григоріїв працював над одним із найскладніших питань – матеріальним забезпеченням студентської молоді – на чолі «Студентської комісії УГК з допомоги студентам» і створеному в жовтні 1921 р. замість неї «Чесько-українському комітеті допомоги українським та білоруським студентам у ЧСР», що займався майже всіма справами студентства.

Н. Григоріїв став заступником голови Чесько-українського комітету, ввійшов до її «ділової комісії», на яку покладалася вся поточна робота [4]. Делегація УГК в ЧУК під його проводом домоглася надання допомоги не тільки студентам, а й аспірантам, слухачам матуральних курсів, учням середніх і спеціальних шкіл, причому, не лише у вигляді стипендій, але і підручниками, приладдям, одягом, ліками. Загалом за час існування ЧУК було надано матеріальну допомогу 1992 українським студентам, завдяки чому 1128 з них здобули вищу освіту у ЧС [7, с. 123].

Під керівництвом Н. Григорієва 10 лютого 1922 року був заснований часопис «Нова Україна», який став одним із провідних українських періодичних видань Чехословаччини серед періодичних видань, а також одним із головних часописів усієї української політичної еміграції в Європі 1920-х рр. Також Н. Григоріїв працював у часописі – «Слово» [4].

Н. Григоріїв багато зробив для популяризації знань з історії України. Так, український щомісячник у Празі «Нова Україна», який у 1925–1926 рр. редагував саме Н. Григоріїв обстоював ідею національно-державної незалежності України, про що свідчили тільки праці Н. Григорієва «Підстави української національно-державної політики» (1923), «Українська боротьба за державу в роках 1917–1920. Чому українці не вдержали своєї держави?» (1934) [4].

14 лютого 1922 р. було засновано видавниче товариство, яке теж мало назву «Нова Україна», як і часопис, який воно видавало. Частина учасників управління часопису і видавництва від початку лише формально брала участь у ній, що ускладнювало її роботу [4].

Сам Н. Григоріїв зробив вагомий внесок у видання «Нової України». Як голова видавництва у його обов'язки входило вирішенням фінансово-господарських та адміністративних проблем: діставав допомогу від чехословацького уряду та чеських громадських організацій, співпрацював в інтересах видавництва із різними особами та установами, відповідав за видачу та виплату гонорарів авторам, контролював інші організаційні справи, без яких робота видавничого підприємства неможлива. Педагог як засновник і голова товариства постійно діяв в інтересах молоді. У 1925 р. за ініціативи педагога було дозволено продавати журнал студентам за третину від його вартості [4].

Вагоме значення відіграв Н. Григоріїв і у створенні Українського соціологічного інституту (Український інститут громадознавства), який був заснований у Празі 1 листопада 1924 р. Педагог очолював відділ народознавства, кабінет села, керував політичним семінаром, який користувався великою популярністю [4].

Усе своє життя Н. Григоріїв завжди усвідомлював, що наука повинна бути тісно пов'язана з повсякденним життям. Він завжди прагнув до втілення своїх теоретичних висновків і наукових ідей. У центрі його наукових досліджень була держава, суспільство. Його постійно турбували події, що відбувалися в Україні. Невтомний борець шукав шляхів повернення Україні самостійності, незалежності. Для цього необхідно було здійснити

соціологічний аналіз суспільства, дати оцінку його складових, сил, зв'язків, функцій. Саме над цими проблемами Н. Григорієв працював у Соціологічному інституті [4].

У грудні 1929 року в житті Н. Григорієва сталася приємна подія. Йому було присуджено ступінь доктора соціології [4].

З 1938 р. Никифір Григорієв перебував у США. Невідомо з яких причин і як Н. Григорієв покинув Чехословаччину і переїхав до Сполучених Штатів Америки сам, без родини [4].

Переїхавши до США, Н. Григорієв починає працювати в Українському робітничому союзі. У 1940 році Н. Григорієв отримав візу для перевезення родини. У 1948 році родина Н. Григорієва переїхала до Америки. У США Н. Григорієв займає посаду керівника українського відділу «Голосу Америки» [4].

Працюючи на радіостанції, Н. Григорієв одержав більшу можливість для відстоювання інтересів українського народу перед урядом США. Через ефіри «Голосу Америки» він готував ґрунт для майбутньої незалежності України навіть попри перешкоди режиму Сталіна [4].

Перебуваючи далеко від Батьківщини, педагог не забуває свій рідний край, свою землю, де народився, і у США очолює пресове бюро української культури. У своїх спогадах Н. Григорієв згадував: «На державному святі в Канаді виступали з танцями й співами на своїй рідній мові різні народності: англійці, шотландці, українці, шведи, німці, поляки. Найбільше з усіх мали успіх українці, особливо подобалися численній публіці танці учнів школи В. Авраменка. Згодом у Чикаго був улаштований конкурс хорового співу, в котрім Український національний хор під керуванням Ю. Бенецького одержав першу нагороду. Всього хорів було 16, які мали по 60–100 голосів. Український хор мав назву «Укркультура» [4].

Помер Никифір Якович Григорієв у 1953 році у США.

Отже, постать Никифора Яковича Григорієва належить до плеяди просвітників ХХ століття змушених емігрувати за кордон, щоб там, далеко за межами Батьківщини, дбати про долю українського народу. Саме еміграційний період життя Н. Григорієва був найпродуктивнішим. Він був позначений надзвичайно активною роботою у політичній, науковій та культурно-освітній сферах. Н. Григорієв був активним діячем Українського громадського комітету в Празі (заступник голови). Став одним із засновників і професором Української господарської академії в Подєбрадах, Українського високого університету імені М. Драгоманова, професором Робітничого інституту, директором і професором Українського соціологічного інституту. Брав участь у фундації Українського видавничого фонду [4].

Перебуваючи в еміграції в Чехословаччині, а згодом і в США, Н. Григорієв не залишався осторонь розвитку української наукової думки. Не менш активною була видавнича діяльність вченого. З-під його пера вийшов ряд наукових праць та публіцистичних статей, що стосувалися актуальних проблем українознавства. Окрім того, талановитим був Н. Григорієв і в редакторській роботі. За його редагування вийшли номери часопису «Нової

України» та різноманітних видавничих статей. У сфері громадської діяльності Никифір Якович не залишався осторонь життя української еміграції, долучаючись до членства в низці наукових та громадських інституцій. Тривалий час очолював українську службу «Голосу Америки» [4].

Список використаних джерел

1. Бевз Т. Н. Я. Григоріїв – політик і вчений: монографія. Київ: ІММБ, 2003. 284 с.
2. Гр. Наш. Про навчання дітей рідній історії. Світло. 1911. Ч. 7. С. 36–41.
3. Енциклопедія історії України / ред. кол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2: Г–Д. 688 с.
4. Моргай Л. А. Григоріїв Никифор Якович (1883-1953 рр.): нариси з педагогічної та науково-просвітницької діяльності: монографія / Л. А. Моргай. Умань : «Сочінський М.М.», 2020. – 228 с.
5. Моргай Л. А. Педагогічна та науково-просвітницька діяльність Никифора Яковича Григоріїва (1883–1953 рр.). Історико-педагогічний альманах. 2018. Вип. 2. С. 4–13.
6. Моргай Л. А. Формування світоглядних переконань і життєвих цінностей Никифора Яковича Григоріїва. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Умань, 2017. Вип. 56. С. 253–261.
7. Сухобокова О.О. Громадсько-політична та культурно-просвітницька діяльність Н.Я.Григорієва (1883 – 1953 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2008. 258 с.
8. Сухобокова О. Інтеграція української діаспори у політичне життя Канади. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія. Київ, 2011. Вип. 105. С. 52–56.

